

Na ne már!

■ A „TŰZ-HELY” SOROZAT KÖNYVEINEK KRITIKÁJA

Feministának vallom magam. Kelet-európai feministának. Sajátos vállfaja ez a születéstől fogva törvény előtti egyenlőséggel, alkotmányos és államigazgatási intézményrendszerrel is garantált esélykiegyenlítéssel könnyített – vagy megnehezített – gender tudatos női létezésnek. A szocialista feminizmusnak köszönhetően már anyám is szabadon elmehetett dolgozni. Nem vonzották a végtelen mezők, így traktoros sem lett belőle, szülni viszont tudott két gyereket, és ez szerencsére egybeesett a gazdasági konjunktúrával, úgyhogy némi állami támogatás mellett a tervhivatal kiszavazta őt az aktív (és alacsonyan kvalifikált) munkaerők piacáról és főállású anyává tette.

A magyar nők valamennyien feministák, akik végigmentek / végigmennek a feminizmus valamennyi stációján. Jelenleg éppen a posztmodern feminizmust éljük (fekete dobozban fekete feminista), mindenki sejti, hogy mit takar a női létezés, mégsem tudjuk szétválasztani az elemeket: harcos radikalizmus, neokonzervatív nőiség, öntudatos önmegvalósítás? Ez a fajta dichotómia, a hagyományos szerepek és elvek, illetve a „modern nő” együttélése a mai magyar feminista mozgalmaknak nem inge. Nem is veszik magukra, talán el is égetik a Miss Hungary választás előestéjén, sajnos azonban ahelyett, hogy új definíciókat és ideológiát teremtenének saját maguk számára, szolgáltsággal adaptálják a 10-15 évvel ezelőtti amerikai irodalmat. Ez többek között azért veszélyes, mert a történelmi, társadalmi kontextusából kiragadott művek általában mást jelentenek, másként csengenek ma Magyarországon, mint a nyolcvanas évek végének, kilencvenes évek elejének ellen-feminizmusától meggyötört Amerikájában. Mást jelent a magánszféra annak a budapesti asszonynak, aki úgy szocializálódott, hogy az állam patriarchátusától szenvedett legjobban, mint annak a New York-i nőnek, aki elsősorban apjával, férjével szemben akart önállósodni. Mások az érintkezési pontok az állam és az egyén között. Nem kívánám védelmembe venni például a mindenkori kormányzat tehetetlenségét a családon belüli erőszakkal szembeni küzdelemben, de gyanítom, hogy a jogalkotói impotencia (a magyar legiszláció tagadhatatlanul maskulin) hátterében az állami szerepvállalás körüli zavar is felismerhető. Akkor most mennyire szabad, lehet beavatkozni az állampolgár magánéletébe, korlátozni a tulajdonhoz való jogát, mozgásszabadságát, kapcsolattartási jogosítványait? Hogyan valósítható meg a gyakorlatban az állam védelmi kötelezettsége az olyan alkotmányos alapjogok biztosítására, mint az élethez, emberi méltósághoz való jog, amelyet a családon belüli erőszak vagy a nők hátrányos megkülönböztetése kétségkívül megsért? Ezt a tematikus vonalat, a politikai (katonai) hatalom és a családon belüli erőszak közötti érintkezési pontokat és maskulin, feminin áldozattá válás közötti hasonlóságot járja körül a „Tűz-hely” sorozat első könyve, *Judith Herman Trauma és Gyógyulása*. Ami azért is jó választás, mert a politikai terror szerepe a nő társadalmi helyének és szerepének meghatározásában olyan általános

egyenértékesnek tekinthető, ami eséllyel hozza közös nevezőre az észak-amerikai és a kelet-európai feminizmust. Judith Herman könyvének magyarra fordítása kivételes esélyt jelentett a hazai feminizmus öndefiniálására és az „árokbetemetésre” a családon belüli erőszakkal, illetve azok áldozataival foglalkozó és önmagát nem feministaként definiáló civil szervezetekkel. Ezt azonban a sorozat következő kötetei eljátszani látszanak.

A szexuális bántalmazás kérdésével foglalkozó „Csak okosan! – önvédelem kamaszoknak” című könyv szintén hiánypótló munka lehetett volna, a fiatalok figyelmének felhívása a randevű erőszakra vagy a családtagok részéről esetlegesen rájuk leselkedő veszélyekre elengedhetetlenül fontos a prevenció szempontjából. Részleges sikernek értékelhető a nemi erkölcs elleni bűncselekményekre vonatkozó jogszabályi háttér közérthető megfogalmazása, és a fogalomalkotásra tett kísérlet. A magyar diákoknak azonban sokkal nagyobb szükségük lenne hiteles és közérthető szexuális felvilágosításra, mint a nem létező önvédelmi tanfolyamok közötti választás megkönnyítésre. Tulajdonképpen az is mindvégig kérdés marad, hogy kinek is szól ez a könyv? A címe és a címlapfotó alapján társasjátékra invitál, ami remek asszociációkra adna lehetőséget – én a magam részéről például a kortárs segítők munkájának fontosságát hangsúlyoznám az átélt traumák feldolgozásában és a prevencióban. Helen Benedict művében azonban a nemi erőszak vagy szexuális bántalmazás esélyének taglalása nincs balanszírozva az együtt járás és a családi együttélés partneri viszonyrendszerének, az intimításban rejlő értékeknek a hangsúlyozásával. Fiatalok esetén különösen fontos lenne a kiegyensúlyozott tájékoztatás, anélkül ugyanis az olvasó gótikus rémregényben érzi magát, amiben a szörny bármikor lecsaphat és az életet sötét, fénytelen utcákon, rosszcú emberek között kell leélnünk.

A sorozat utolsó kötete a párkapcsolatokon belüli szóbeli erőszakkal foglalkozik, amiről eddig nem nagyon szólt a magyar közbeszéd. Ez nővum. Minden egyéb vonatkozásában a könyv egyfajta „pornográf” feminista műnek tekinthető, amelyben a meztelen testek mechanikus csattogását a férfi erőszak felszínes, egydimenziós taglalása helyettesíti. Az első oldalak olvasásakor legszívesebben beadnám a válókeresetet, mert nyilvánvaló, hogy nap mint nap szavakkal vernek. A könyv végére azonban kétségbeesve kérek bocsánatot a partneremtől és gyerekeimtől a rendszeres verbális abúzusért. A magam részéről ezt az indirekt hatást tekintem a könyv legnagyobb erényének, noha Patricia Evans maga így értékeli a „másik oldal” szenvedéseit: *„Maguk a férfiak, akiket szóbeli erőszak ért párkapcsolatukban, a legjobb szakértői a tapasztalataiknak, ezért inkább ők tudnák leírni azokat. Erről a témáról csak minimális információval rendelkezem. Abból azonban, amit férfiaktól hallottam, úgy látom, hogy a férfiak jobbra a tágabb értelemben vett kultúrában élnek meg szóbeli erőszakot, különösen az egymással szembeni fölényrangor kialakításában.”* A könyvben bemutatott dia-

lógusok feminin áldozati és maskulin abúzeri szerepei azonban minden további nélkül felcserélhetőek. Az is az olvasó saját lelkiismeretére, pszicho-szociális beállítódásaira van bízva, felismeri-e, hogy a gyermek is áldozata a szülők közötti szócsatának, vagy hogy az anyja is becsmérelheti, ütlegelheti szavakkal a gyereket.

Feministának vallom magam, kelet-európai feministának, aki tudja, hogy nem könnyű a családon belüli erőszakról, a nők társadalmi helyzetéről moralizálás nélkül írni. A bántalmazókkal szembeni felháborodás és az áldozattal való együttérzés olyan magától értetődő, hogy személyes, tudományos, klinikai

vagy empirikus ismereteinkkel mit sem törődve könnyen kísértésbe esünk és elfogadjuk a felkínált, „bejáratott” magyarázatot. Az emocionális érvelés ugyanakkor életveszélyes (különösen a feminizmus számára öngyilkosság az egydimenziós világgkép felfestése, amiben a nő csak áldozat lehet és mindig a férfi az elkövető). Őszintén remélem, hogy a „Tűz-hely” sorozatot gondozó feministák nem hiszik el, amit Patricia Evans a verbális abúzusról könyve utolsó oldalán ír: *„Amikor felnőtt párkapcsolatról van szó, nem rajtunk múlik, hogy férfi-nő témát csinálunk-e a szóbeli bántalmazásból, mivel már eleve az.”*

Gyurkó Szilvia

Programozott gyerekek

■ GONDOLATOK CHARLOTTE KERNER BLUEPRINT – A MÁSO LAT CÍMŰ KÖNYVE KAPCSÁN

A harmincegy éves, rendkívül tehetséges és felkapott zeneszerző-zongoraművész nő szklerózis multiplexben megbetegszik, ám úgy dönt, ő fog győzedelmeskedni génjei felett. Klónoztatja magát, hogy továbbélését biztosítsa, és tehetségét átörökítse. Nem hazardírozik a hagyományos gyermekvállalással, nem bízta magát az öröklés relettjére, biztosra megy. Önmagát akarja újra, a már jól ismert tehetséget, és azt is pontosan tudja, mivel lehet rá hatni, mire van szüksége, hogyan befolyásolható. Önmagát akarja, a sikeres, tehetséges, kreatív, körülrajongott művészt. De hogy mit kezd önmagával, az öntörvényű, makacs, megszállott, legyőzhetetlen megismételhetetlennel? Örömet és büszkeséget nyújt-e a huszoneves, virágzó hasonmás látványa az ötvenéves, szklerózis multiplex által meggyötört nőnek is? Ezeket a kérdéseket veti fel Charlotte Kerner könyve, az emberklónozás több társadalmi-lélektani dilemmája mellett.

A szerző saját utószava szerint, ami a kilencvenes évek elején pusztán fikciónak, gondolatkísérletnek tűnt, az a huszonegyedik századra sürgetően végiggondolandó problémák sorává változott. Az asszisztált reprodukciós technikák (meddőség gyógyítását célzó orvosi tevékenységek) fejlődése, terjedése, valamint a klón-kísérletek egyre közelebb hoznak bizonyos dilemmákat.

Ausztráliában egy tizenhat hónapos kislány köszönheti újszülött ikertestvérét, aki egy lefagyasztott embrió két évvel későbbi beültetésének eredménye. Amerikában egy elvált pár a lefagyasztott embriók felügyeleti jogáért küzd a bíróságon; egy dél-afrikai nagymama gyermeket hord ki lánya számára, Kaliforniában egy leszbikus nő folytat „apasági” pert volt partnere ellen, akin donor spermiumával ő maga végezte el a mesterséges megtermékenyítést.

Mindez nem hosszú évek rémtörténet-gyűjteménye, hiszen nap mint nap hasonló esetektől hangos a nemzetközi sajtó. Az orvostudomány rohamléptekkel halad, egy orvoscsoport bizonyítani készül, hogy a férfiak is képesek gyermek kihordására, a jogalkotás és a szakmai-etikai állásfoglalások pedig jóval az orvosok felfedezései mögött kullognak. A klónozás lehetőségei

még messzebb visznek. Ezen terület szabályozása átgondolandó problémák végelethetetlen hosszú sorát veti fel, amelyek korántsem korlátozhatók a medicina és a jog hatókörébe. Egyik segítő szakma sem térhet ki néhány alapvető kérdés átgondolása elől.

Az asszisztált reprodukcióval kapcsolatos vélemények, állásfoglalások nagy része a jog nyelvén fogalmazódik meg. Az eljárás támogatói a családalapításhoz, vagy a „lehető legmagasabb fokú egészséghez” való jogot hangsúlyozzák. „A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez. (Alkotmány 70.D.§. (1)). Amennyiben elfogadjuk, hogy az egészséges ember nemzőképes, továbbá hogy a nemzőképtelenség bizonyos esetekben kiküszöbölhető, tehát gyógyítható, úgy nyilvánvalónak tűnik, hogy ez a szakasz alanyi jogot biztosít az ilyen irányú gyógyító tevékenység igénybevitelére.” (Arnold, 1995). Ugyanakkor egyértelmű, hogy ez a probléma csak jogi szempontból is jóval összetettebb ennél.

Senki előtt nem lehet kétséges, hogy a gyermektelenséget képtelenség a jog eszközeivel gyógyítani. Rendkívül sokatmondó azonban a szemlélet, amit ez az érv takar. Nemrég, a családon belüli erőszak és a gyermekbántalmazás kutatása során – immáron dokumentáltan – derült fény arra, hogy hány szülő képzeli úgy, hogy azt csinál a gyerekével, amit akar. Nagyon erős az áthallás az érvek között: a szülőknek joguk van ahhoz, hogy gyerekeik legyenek, akik saját tulajdonukat képezik.

A reprodukív technológiákkal foglalkozó irodalom nagy része foglalkozik a nők illetve párok jogaival: jog a családalapításhoz, jog a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez – ide értve a gyerekszülés képességét is, jog a magánélethez. Ugyanakkor a szakirodalom csaknem teljesen figyelmen kívül hagyja ezen újítások hatását a gyerekekre nézve, legyen szó a beavatkozások eredményeként születő gyerekekről, vagy a gyermek mint olyan társadalmi megítéléséről. „Ma a beavatkozási lehetőségek szélesedő skálájával sokak számára nem elfogadható a nem tökéletes gyerek, az átlagos már szinte senkinek nem